

FAKTAARK

Skudeneshavn kulturmiljøfredning

Skudeneshavn i Rogaland er fredet som kulturmiljø. Her finner vi en unik kystby og et av Norges best bevarte trehusmiljøer.

Søragedå i Gamle Skudeneshavn.
Foto: Ørjan B. Iversen

Riksantikvaren er direktorat for kulturminneforvaltning og er faglig rådgiver for Klima- og miljødepartementet i utviklingen av den statlige kulturminnepolitikken. Riksantikvaren har også ansvar for at den statlige kulturminnepolitikken blir gjennomført og har i denne sammenheng et overordnet faglig ansvar for fylkeskommunenes og Sametingets arbeid med kulturminner, kulturmiljøer og landskap.

Skudeneshavn er en unik og godt bevart kystby, som i perioden 1800–1940 utviklet seg fra strandsted basert på sildefiske, til ladested med variert næringsvirksomhet. Skudeneshavn fikk bystatus i 1996. Det er Gamle Skudeneshavn, deler av sentrum Havn og deler av indre havn som er fredet. Til sammen utgjør disse områdene et av Norges best bevarte kystbymiljøer.

SKUDENES

Navnet Skudenes stammer antakelig fra det oldnorske ordet «skuta», som betyr fremskytende berg. Ordet refererer trolig til bergformasjonene ved innseilingen til byen. Fra 1500-tallet er Skudenes avmerket på hollandske sjøkart.

På 1600-tallet stod flere sjøhus i Skudenes, bygget for bruk i sesongfisket. Det var hovedsakelig byborgere fra Stavanger som bygget sjøhusene,

til salting og lagring av fisk før transporten gikk videre. Sjøhusene ga dessuten tak over hodet når fiskerne ikke var ute på havet. Den første fastboende vi vet om er Tore Torgeirsen Smed, som på 1670-tallet livnærte seg som fisker, bonde, smed og skysskar.

Nordneshuset er et synlig minne om sildeeksperten. Det kom som returlast fra Riga og ble satt opp i Skudeneshavn rundt 1830.
Foto: Ørjan B. Iversen

1700-TALLETS STRANDSTED

Ved år 1700 var det antakelig mellom 25 og 30 fastboende i Skudenes. Det lille strandstedet kan karakteriseres som et fiskevær, som våknet til liv ved sesongfiskeriene. Fra begynnelsen av 1700-tallet og frem til 1784 kom silda til områdene rundt Skudenes. I denne perioden fikk stedet både gjestgiveri og krambod.

1800-TALLET

Mot slutten av 1700-tallet ble silda borte, men den kom tilbake i 1808 og skulle etterhvert gi Skudeneshavn et skikkelig oppsving. Fra 1835 til 1870 kom silda årvisst inn i sjøområdene rundt Skudeneshavn, og stedet slik vi kjenner det i dag begynte å vokse fram. I denne perioden var det hektisk byggeaktivitet i Skudeneshavn. Flere eldre hus ble revet og erstattet med nye. Sjøhus og naust ble bygget med gavlen mot sjøen for å gi flest mulig tilgang til sjøen og den gode havnen. Stedet var ennå ikke underlagt regulering, og fikk sin utforming på bakgrunn av topografien, noe som har gitt Gamle Skudeneshavn sitt karakteristiske preg.

FRA SELVGRODD STRANDSTED TIL REGULERT LADESTED

En rekke lovendringer og nye rettigheter fikk betydning for utviklingen av Skudeneshavn fra strandsted til ladested. Liberalisering av handelsloven på 1840-tallet og ladestedsrettighetene som ble gitt ladestedet i 1857, la grunnlag for økonomisk vekst. Unntak fra bygningsloven av 1845 var et viktig bidrag til at den selvgrodde bebyggelsen i Gamle Skudeneshavn står som den gjør i dag.

Reguleringsplaner fikk først innvirkning på byutviklingen da Skudeneshavn vokste på slutten av 1800-tallet og ut over 1900-tallet. Et nytt sentrum ble bygget, basert på kvadraturens reguleringsprinsipper. Denne delen av Skudeneshavn går i dag under navnet Havn. Her ble det oppført bygninger som kan knyttes til alt fra handel til nye kommunale ansvarsområder. Industrialiseringen av samfunnet satte også sine spor. Meieri, skole, bakeri, bank og folkebad forteller oss om viktige funksjoner som ble etablert i byen. Også den eldste bebyggelsen i Gamle Skudeneshavn ble preget av utviklingen,

noe tåkelurffabrikken, parken og spor etter utvidelsen av Søragedå forteller om.

HAGER OG PARK

På avstand preges Skudeneshavn av det smånausete terrenget og flekker av barskog. Inne mellom husene er det imidlertid frodige hager. I Gamle Skudeneshavn ligger disse hagene gjerne bak husene og i små søkk i terrenget eller som små forhager.

I Havn er de få hagene innpasset i kvartalsstrukturen og utgjør en del av byens grøntstruktur. Parken ble opprettet som et folkehelseiltak som skulle komme byens befolkning til gode.

FREDNINGEN

Det fredete kulturmiljøet er på omtrent 93,2 dekar. Av dette utgjør omtrent 8,4 dekar sjøareal. Fredningen omfatter helt eller delvis 180 eiendommer, og inkluderer gateløp, havnebasseng, kaier, brygger, allmenninger, park, hager og annen grønnstruktur.

I 1907 bygget Skudenæs Privatbank bygningen som i dag kalles "Telegraf".

Foto: Ane Steingildra Alvestad, Karmøy kommune

Hage og lekehytte ved Nullen.

Foto: Ane Steingildra Alvestad, Karmøy kommune

Besøksadresse: Dronningens gate 13, 0152 Oslo

Postadresse: Riksantikvaren, Direktoratet for kulturminneforvaltning, Pb. 1483 Vika, 0116 Oslo

Telefon: (+47) 22 94 04 00, e-post: postmottak@ra.no